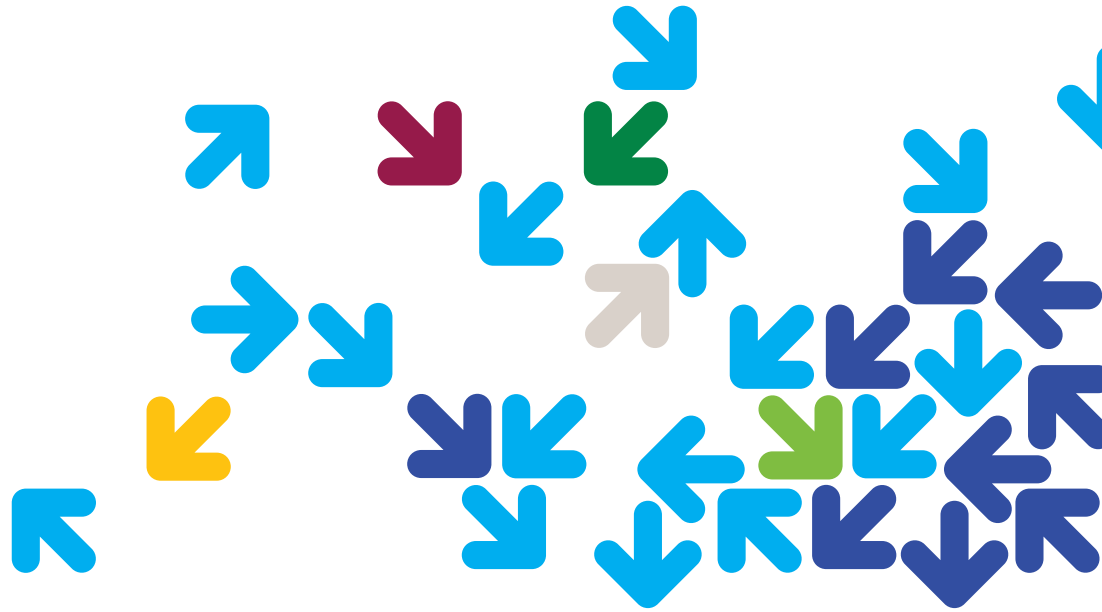
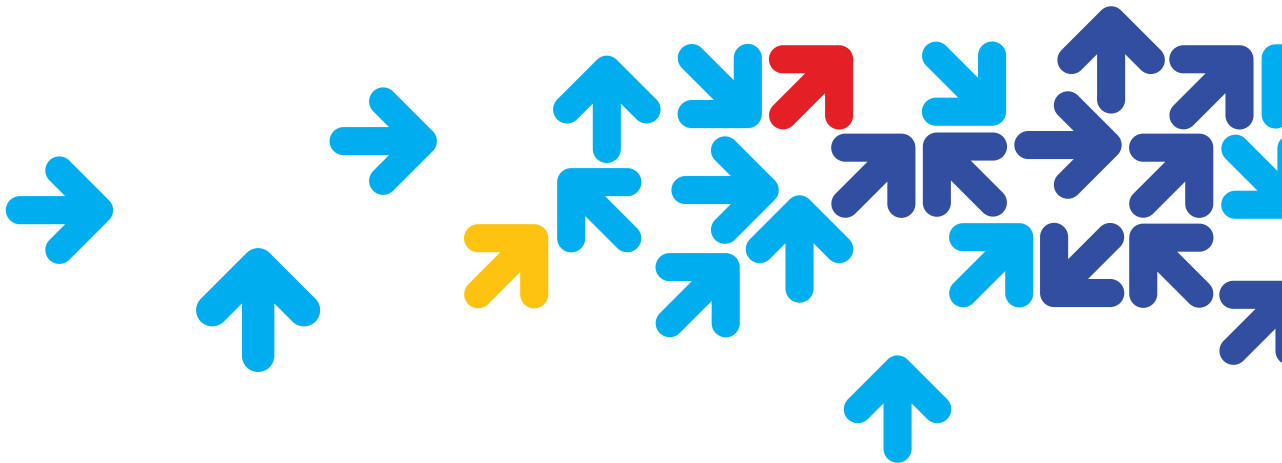

САЖЕТАК

НАЦИОНАЛНИ ИЗВЕШТАЈ О ИНКЛУЗИВНОМ ОБРАЗОВАЊУ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

ЗА ПЕРИОД ОД 2019. ДО 2021. ГОДИНЕ

САЖЕТАК

**НАЦИОНАЛНИ ИЗВЕШТАЈ О
ИНКЛУЗИВНОМ ОБРАЗОВАЊУ
У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ**

ЗА ПЕРИОД ОД 2019. ДО 2021. ГОДИНЕ

Национални извештај о инклузивном образовању за период 2019–2021. године има за циљ да прикаже актуелно стање и напредак у односу на претходни извештајни период, кључне изазове и правце развоја у циљу даљег повећања обухвата, унапређења квалитета, праведности, ефикасности и релевантности инклузивног образовања. У извештају су описане кључне политике и мере на националном и локалном нивоу те на нивоу образовних институција, које имају утицај на положај осетљивих група деце/ученика и њихових породица у систему образовања.

Од увођења законских реформи 2009. године у Републици Србији остварује се континуирани напредак у спровођењу инклузивног образовања. Значајне измене законског оквира који је релевантан за унапређење инклузивног образовања, започете 2017. године, интензивно су настављене у периоду 2019–2021, пре свега кроз усвајање подзаконских аката на свим нивоима система предунверзитетског образовања. Извештаји о праћењу и унапређивању инклузивног образовања из перспективе испуњавања међународних обавеза и обавеза Републике Србије у процесу придруживања Европској унији показују да је Република Србија предузела низ политика, мера и активности у складу са међународним смерницама. Србија је у великој мери реформисала законодавни, стратешки и институционални оквир у областима релевантним за остваривање и заштиту права деце из осетљивих група, укључујући измене у области образовања и антидискриминације, као и подизања капацитета за примену инклузивног образовања на нивоу образовних установа, на локалном и на националном нивоу. Реформе су интензивно настављене и кроз усвајање нове Стратегије развоја образовања и васпитања до 2030. године. Ревидиран је и систем процене потреба и пружања додатне подршке ученицима и породицама из осетљивих група у систему образовања.

Због ситуације изазване пандемијом ковида-19 и увођења ванредног стања у марту 2020. године, успостављено је учење на даљину за сву децу у Србији, а новонастала ситуација је захтевала додатну и специфичну врсту подршке за образовање деце из осетљивих група. **Министарство просвете, науке и технолошког развоја је припремило Упутство за школе о укључивању деце из осетљивих друштвених група и ученика којима је потребна додатна подршка у условима ванредног стања и организовању образовно-васпитног рада учењем на даљину.** Додатне препоруке су упућене школама за ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом како би се, кроз учење на даљину и подршку деци и породицама, у највећој мери омогућило учење и дневне рутине које су важне за децу. Написано је и Упутство за организовање рада Комисија за

процену потреба за пружањем додатне образовне, здравствене и социјалне подршке детету, ученику и одраслом у условима ванредног стања, а ревидиран је документ Стручно упутство и смернице за спровођење завршног испита на крају обавезног образовања за ученике којима је потребна додатна образовна подршка у условима пандемије и онлајн наставе.

Обухват деце

Један од кључних стратешких циљева Републике Србије представља повећање обухвата деце и унапређивање праведности образовног система. **Међутим, подаци показују одређене негативне трендове када је у питању обухват деце на свим нивоима предуниверзитетског образовања.**

У периоду од 2019. до 2021. године обухват деце до 3 године програмима предшколског васпитања и образовања се повећава, а 2020/2021. године је први пут у последњих десет година већи од 30%.

Обухват деце од 3 до 5,5 година је последњих година показивао тренд раста и 2019/2020. године је износио 66%, али је 2020/2021. године дошло до смањења обухвата деце овог узраста за око 3 процентна поена (63%). Сличан тренд бележи се и у обухвату деце обавезним припремним предшколским програмом – највећи обухват деце био је 2017/2018. године и износио је 98%, док је 2020/2021. године обухват износио 96%, што се може повезати са пандемијом ковида-19 и низом епидемиолошких мера које су спроведене, укључујући и периоде затварања предшколских установа и школа. **Програме предшколског васпитања и образовања, посебно оне који нису обавезни, и даље карактерише низак ниво укључености деце из осетљивих друштвених група.** У погледу опште укључености девојчица и дечака у систем предшколског васпитања и образовања нема значајнијих разлика, али подаци MICS студије из 2019. године показују да само 7% ромске деце која живе у подстандардним насељима узраста 3 до 5 година похађа неки од предшколских програма у односу на 61% деце из опште популације, док обавезни припремни предшколски програм похађа 76% деце која живе у ромским насељима у односу на 97% деце из опште популације. Бележи се значајан тренд повећања обухвата деце ромске националности обавезним припремним предшколским програмом за 20%. Обавезни припремни предшколски програм похађа 76% деце која живе у подстандардним насељима (52% дечака, 48% девојчица) у односу на 97% деце из опште популације.

Податак да је стопа обухвата деце основним образовањем у Србији у опадању и да је у периоду извештавања испод 95% свакако захтева додатну анализу. Стопа завршавања основне школе се такође смањује, па 2021. године 4% ученика није завршило основну школу или је одустало од школовања. Разлике су и даље значајне

када су у питању деца из ромске популације у односу на децу из опште популације. Обавезним основним образовањем није обухваћено 8% деце ромске националности која живе у ромским насељима, а основну школу завршава 64% деце ромске националности, што је значајно ниже од стопе завршавања основне школе деце из опште популације. Подаци говоре да мере које се предузимају дају резултате, тако да 85,4% деце ромске националности уписује основну школу (49% дечака и 51% девојчица), од којих је 80,8% похађало припремни предшколски програм и то чини повећање од 15%. Бруто стопа уписа у 8. разред основне школе је 62%, док је стопа завршавања основне школе 64%. Смањено је осипање из система образовања за 7%.

Број ученика основношколског узраста који похађају наставу у одељењима за образовање ученика са сметњама у развоју у редовним школама и школама за образовање деце са сметњама у развоју смањује се последњих година, а повећава се број и удео ученика који се школује по индивидуалним образовним плановима ИОП1 и ИОП2 у основним школама.

Према подацима Републичког завода за статистику, обухват деце средњим образовањем је испод 90%, а нето стопа обухвата 2021. године показује тенденцију пада за 2,5 процентних поена у односу на 2019. годину. Иако постоји помак у односу на претходне године, разлика у обухвату деце ромске националности и деце из опште популације средњом школом је изразито висока и овај јаз се не смањује жељеном брзином. Само 28% деце која живе у ромским насељима уписује средњу школу, а број девојчица које уписују средњу школу је значајно мањи од броја дечака. Стопа преласка из основне у средњу школу за ромске ученике износи 52,6%, док је стопа завршавања 61%. Различити системи подршке и афирмативних мера дали су видљиве резултате. Стопа преласка у средњу школу за ученике ромске националности износи 52,6%, док стопа завршавања средње школе износи 61% што чини повећање за 20%. Сада је у средњим школама 27% девојчица ромске националности, а то је повећање за 12%.

По мерама афирмативне акције уписа у средње школе је у школској 2020/21. уписано 1894 ученика. Више од 65% уписаних путем афирмативне мере, а који су корисници стипендија имају и менторску подршку, те успешније завршавају средњошколско образовање. За последњих седам година укупно је додељено 6.533 стипендија ученицима ромске националности, од чега је 65% девојчица. Укупно се стипендира у 2020/21 школској години 1.213 ученика, а менторску подршку је пружало 150 ментора.

Када посматрамо децу која долазе из породица нижег социо-економског статуса, обухват деце средњим образовањем је такође низак и износи 79%. Повећава се број ученика у одељењима и школама за образовање ученика са сметњама у развоју у средњем образовању (број ученика се 2020/2021. године повећао за 327 у односу на 2018/2019. годину), али се повећава и број ученика који се образују на основу ИОП2 у редовним средњим школама.

Током овог периода, највећи број деце избеглица и миграната укључен је у образовни систем (преко 85%) и обезбеђена је значајна подршка, обезбеђивањем преко 10,000

допунских часова, и израдом преко 3,000 индивидуалних планова подршке, као и обезбеђивањем исхране и ИТ опреме за учење на даљину, више од 500 књига и уџбеника, и 650 комплета школског прибора.

Квалитет образовања

Унапређивање квалитета инклузивног образовања је континуирани процес и не може се посматрати изоловано од квалитета образовања у Републици Србији.

Србија има развијен систем спољашњег вредновања квалитета рада образовних установа, али пошто је току процес спољашњег вредновања образовних установама према ревидираним стандардима, још увек нема свеобухватних података о квалитету рада образовних установа према ревидираним стандардима који омогућавају прецизнију слику инклузивности установе.

Подаци из новог циклуса спољашњег вредновања показују да се међу најлошије оствареним показатељима налазе они који директно или индиректно говоре о степену инклузивности школа и да постоји значајан простор за унапређивање различитих аспеката рада образовних институција.

Међународна тестирања у којима Србија учествује и резултати завршног испита на крају основног образовања показују да постоји **значајна корелација постигнућа ученика са социо-економским карактеристикама деце и породица, као и да постоје значајне разлике у постигнућима у односу на степен социо-економске развијености локалне заједнице.** Подаци показују да постоје директне корелације између степена образовања и положаја на тржишту рада те да неповољни показатељи директно утичу на факторе сиромаштва и последично на повећан број корисника мера и услуга из система социјалне заштите за које се средства обезбеђују на националном и локалном нивоу. **Резултати завршног испита показују да ученици који су похађали наставу по ИОП1 показују значајно ниже резултате на завршном испиту од републичког просека, на сва три теста, као и ученици који су уписани у средње школе на основу афирмативне акције; ови подаци указују на значај даљег унапређења квалитета рада са ученицима из осетљивих група.**

Праведност образовања

Иако је учињен велики напредак у постављању законског и стратешког оквира којим се дефинишу забрана дискриминације и примена мера у случајевима

дискриминације по било ком основу, евидентно је да су у већем ризику од дискриминације деца са сметњама у развоју и инвалидитетом, деца ромске националности, али и деца из руралних средина и деца нижег социо-економског статуса. Зато у наредном периоду треба посветити нарочиту пажњу системима реаговања и праћења у случајевима дискриминације, усклађивању закона и других прописа који се тичу забране дискриминације те дефинисању и операционализацији принципа најбољег интереса детета у образовне и друге релевантне секторске правне прописе.

Институционални и људски капацитети

Капацитети на националном и локалном нивоу, на нивоу образовних институција и на нивоу запослених у систему образовања и васпитања представљају један од кључних фактора за унапређивање свих аспеката инклузивног образовања. **Министарство просвете улаже сталне напоре на јачању компетенција запослених у систему образовања.** Континуирано стручно усавршавање запослених одвија се непосредно, путем онлајн платформи и кроз различите облике учења. Извештаји показују да колаборативно стручно усавршавање унутар образовних установа добија све већу примену па је израђено неколико образовних портала и платформи за учење на даљину и размену информација за запослене у образовним институцијама. Изазови су и даље евидентни на нивоу иницијалног образовања наставника у Србији, будући да студијски програми не обухватају компетенције наставника за инклузивно образовање. Бројни тимови који се формирају на нивоу образовних установа представљају значајан ресурс за унапређивање и праћење реализације инклузивног образовања, а усвајањем **Правилника о педагошком и андрагошком асистенту** створени су услови за наставак рада на ширењу мреже педагошких асистената.

Институционални капацитети унапређени су и кроз формирање и институционализацију мрежа за подршку инклузивном образовању и јачање капацитета и улоге просветних саветника.

Успостављена је **Мрежа практичара за подршку предшколском васпитању и образовању и именовано је 47 чланова ове мреже, а изабрано је и 327 саветника спољних сарадника** чија је улога да пружају стручну помоћ запосленима у систему образовања и васпитања, између осталог за унапређење мера којима се спречава осипања деце, подршку инклузивном образовању, заштиту од насиља и образовање националних мањина.

Настављене су активности на трансформацији улога и унапређивању рада школа за образовање ученика са сметњама у развоју и инвалидитетом, нарочито тако што је успостављена функционална веза између редовних школа и школа за ученике са

сметњама у развоју и инвалидитетом и тако што је јасније дефинисана улога ових школа у подршци редовним школама. Донет је Правилник о ресурсном центру.

Формирање различитих савета те координационих и међуресорних тела на националном нивоу представља значајан предуслов за координацију рада различитих сектора, као и за унапређење и усклађивање законског оквира и за примену и праћење ефеката мера које се реализују. Међутим, **рад ових тела се не одвија у континуитету**, недостаје систем праћења и вредновања резултата, планирање се заснива на подацима, а **често нема јасног дефинисања наредних корака и праћења испуњавања постављених циљева**.

За ефикасну примену квалитетног инклузивног образовања од изузетног су значаја капацитети и механизми на нивоу локалних самоуправа. Иако су успостављени значајни капацитети и механизми на локалном нивоу (попут интерресорне комисије, мобилних тимова за инклузију Рома и Ромкиња, координатора за ромска питања, здравствених медијаторки, савета за здравље, различитих мрежа и удружења), примена и праћење инклузивног образовања и даље представљају изазов. **На локалном нивоу често недостају одговарајући модели и механизми који омогућавају, подржавају и унапређују образовну и социјалну инклузију деце из осетљивих група.** Локалним самоуправама недостају ресурси за планирање и финансирање образовних политика, а у посебно неповољној позицији су локалне самоуправе нижег степена развијености.

Мониторинг и прикупљање података

Највећи помак у систему праћења у претходном периоду представља успостављање Јединственог информационог система просвете који је постао оперативан у марту 2021. године, као и увођење јединственог образовног броја. Дефинисани су структура и садржај базе Јединственог информационог система просвете и скуп индикатора који ће се користити у сврху аналитичког извештавања. Извршена је допуна и корекција листе индикатора за Јединствени информациони систем просвете који се односе на функционални статус детета и ученика и планирано је повезивање ове базе података са релевантним базама других система. Иако је Законом о основама система образовања и васпитања прописано да јединица локалне самоуправе прикупља извештаје о раду интерресорних комисија, о предложеној подршци и о њеним ефектима најмање два пута годишње, овај процес и даље не функционише у неким јединицама локалне самоуправе. **У процесу праћења инклузивног образовања изазове још увек представљају** међусекторска координација у праћењу и извештавању о инклузивном образовању, то што различити ресори који прикупљају податке о деци и ученицима из осетљивих група користе различите класификације и дисагрегације података, као и то што подаци често нису разврстани по релевантним социо-економским карактеристикама и нема дисагрегираних података о осетљивим групама деце (пре свега о деци ромске националности и деци са сметњама у развоју и инвалидитетом).

Ефикасност инклузивног образовања

Када је у питању **финансирање инклузивног образовања**, најзначајнија новина је планирано увођење наменских трансфера за образовне установе које раде у мање развијеним срединама према идентификованим потребама образовних установа и локалних самоуправа. Буџетске класификације на локалном и националном нивоу отежавају праћење расхода за мере подршке које су значајне за инклузивно образовање, а изазов представља и то што не постоји међусекторско буџетирање нити праћење система свеобухватне подршке и финансирања за дете односно породицу из осетљивих група.

Мере подршке

У претходних неколико година унапређене су мере за повећање обухвата и квалитета инклузивног образовања те мере подршке за спречавање осипања деце из образовног система. Поред континуираног унапређивања закона и других прописа, мере и механизми подршке за децу/ученике и породице реализују се на националном, локалном, школском и предшколском нивоу.

Учињени су значајни помаци у подршци образовању деце из ромске популације кроз стипендије, афирмативне мере уписа у средње школе и унапређену подршку ученицима приликом преласка из основног у средње образовање, као и кроз менторску подршку.

Унапређени су системи подршке на нивоу образовних институција кроз изградњу капацитета запослених, повећање броја педагошких асистената, израду планова за спречавање осипања деце и препознавање деце у ризику од осипања, а повећан је број личних пратилаца за децу са сметњама у развоју и инвалидитетом. Додатно су регулисани рад интерресорних комисија и пружање додатне подршке ученицима из осетљивих група. Међутим, и даље недостају системски начини за праћење мера и механизма додатне подршке које препоручује интерресорна комисија, праћење остваривања додатне подршке на нивоу јединице локалне самоуправе и праћење ефеката мера додатне подршке за дете/ученика и породице. Осим на системском нивоу, успостављање и примена различитих механизма подршке одвија се и кроз пружање подршке различитим пројектима и иницијативама међународних организација и организација цивилног друштва.

У овом периоду повећан је број педагошких асистената, па је у школској 2020/21. години укупно ангажовано 260 педагошких асистената, који пружају подршку у основним школама и предшколским установама.

У одговору на кризу изазвану ковид-19 обезбеђено је преко 1,890 таблет рачунара за 30 најугроженијих школа у којима се образују ученици ромске националности, као и 250 рачунара за педагошке асистенте са циљем унапређивања приступа учењу на даљину за ученике ромске националности. Реализована је обука за 900 наставника, и додељена су неповратна средства за школе за формирање Клуба за учење у којима се обезбеђују услови за онлајн учење за ученике који немају те услове у кући. У овом периоду је обезбеђено и 3,000 ТоуВох пакета за најсиромашније породице (ромске породице које живе у подстандардним насељима и друге породице), децу која живе у прихватним центрима и центрима за азил, хранитељским породицама и установама социјалне заштите, како би се подржале активности учења кроз игру у кућним условима.

Повећан је број корисника услуге лични пратилац на 1841 (625 корисника више на крају 2020. у односу на 2019. годину), и повећан је број лиценцираних пружалаца услуге лични пратилац на 1741 (530 личних пратилаца више на крају 2020. у односу на 2019. годину).

Изградња капацитета и подршка развоју инклузивног образовања

Значајан број запослених у образовању је обухваћено различитим програмима јачања капацитета у претходних три године. До краја 2019. године готово половина наставника запослених у школама у Србији (48%) је обучена за реализацију наставе усмерену на исходе (више од 18.000). У систему предшколског васпитања и образовања у обукама за примену нових Основа програма је од 2019. до 2021. године, учествовало више од 9.500 практичара и стручних сарадника. Више од 13.000 запослених у систему образовања и васпитања обухваћено је обукама за унапређење капацитета за пружање додатне подршке деци/ученицима у систему образовања у претходне 3 године, а преко 2,000 запослених прошло је обуке за превенцију осипања деце из образовног система.

У циљу обезбеђивања пуне примене Правилника о поступању установе у случају сумње или утврђеног дискриминаторног понашања и вређања угледа, части и достојанства личности, више од 450 просветна саветника и инспектора је у току 2020/21. године похађало обуку, а израђена је видео обука за запослене у школама која има за циљ оснаживање компетенција наставника за примену Правилника о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање, коју је прошло преко 6,000 запослених у образовању до августа 2021. године.

Креирана је Национална образовна платформа (НОП) за учење на даљину као и Портал – Заједница учења педагога и психолога (ПИР портал) који су доступни на сајту Завода за унапређивање образовања и васпитања.

МПНТР улаже константне напоре на јачању компетенција запослених у систему образовања за укључивање деце избеглица и миграната у систем образовања и до 2021.

године знања и вештине за рад у области образовања ове групе деце унапредило је више од 4,000 васпитача, наставника, директора и стручних сарадника. Реализовано је стручно усавршавање 1,800 наставника и стручних сарадника за унапређивање вештина и знања у раду на смањењу стреса у процесу миграција и примени новог програма наставе и учења за предмет Српски као страни језик.

Дугорочни циљеви и стратешка опредељења

Повећање обухвата деце из осетљивих група, пре свега деце ромске националности на свим нивоима образовања, и смањење стопе одустајања од школовања ромских дечака, а пре свега девојчица.

Повећање броја деце са сметњама у развоју и инвалидитетом у редовним школама и предшколским установама, уз адекватан систем подршке те повећање обухвата деце из резиденцијалних установа системом образовања.

Унапређење капацитета запослених на свим нивоима образовања и васпитања и обезбеђивање кадрова који на нивоу образовних институција дају стручну и додатну подршку запосленима, породицама и деци из осетљивих група.

Сензибилисање запослених, родитеља и шире јавности за подршку инклузивном образовању.

Превенција дискриминације и насиља, укључујући и родно засновано насиље у образовном систему.

Даље усаглашавање закона и других прописа на националном нивоу и усаглашавање са међународним и европским законодавством те успостављање механизма за ефикасно праћење примене закона односно мера и активности предвиђених националним стратешким документима.

Подршка јединицама локалних самоуправа и изградња њихових капацитета за спровођење инклузивног образовања, посебно у мање развијеним локалним самоуправама.

Унапређење релевантности и финансирања инклузивног образовања.

Даљи правци развоја

Повећање обухвата и спречавање осипања деце из образовног система

У наредном периоду је важно наставити са проширењем капацитета за предшколско васпитање и образовање и са унапређењем мера за повећање обухвата деце свих узраста предшколским васпитањем и образовањем. Посебну пажњу треба усмерити на повећање обухвата деце са сметњама у развоју и инвалидитетом и деце ромске националности обавезним припремним предшколским програмом и треба пружити додатну подршку породицама из осетљивих група у периоду транзиције између припремног предшколског програма и основне школе, кроз сарадњу различитих институција на локалном нивоу и кроз успостављање квалитетније сарадње предшколских установа и основних школа. Да би се повећао обухват деце предшколским васпитањем и образовањем, треба даље радити на успостављању диверсификованих програма и на програмима за повећање свести о важности предшколског васпитања и образовања за сву децу и његове педагошке функције. Континуирана изградња капацитета локалних самоуправа треба да буде усмерена на унапређење процеса планирања и рационализације система образовања, као и на унапређење примене Уредбе о критеријумима за приоритетни упис деце у систем предшколског васпитања и образовања.

Неопходно је повећање обухвата деце ромске националности основним и средњим образовањем те интензивирање мера за спречавање осипања деце из система образовања, уз посебно интензиван рад на нивоу образовних институција и локалне заједнице.

У наредном периоду потребно је усмерити се на доследну примену принципа најбољег интереса детета приликом доношења одлуке о укључивању у образовање и избора школе.; такође, посебну пажњу треба усмерити на обухват деце која су у установама социјалне заштите и укљученост деце са вишеструким сметњама у развоју у систем образовања.

Важно је успоставити системске начине сарадње на локалном нивоу који могу да омогуће адекватну транзицију деце у систем средњег образовања, наставити и интензивирати напоре да се повећа обухват деце ромске националности системом средњег образовања и донети мере за спречавање осипања деце из осетљивих група из средњег образовања уз примену инструмената за процену ризика и успостављање адекватне и континуиране подршке.

Важно је иницирати и спроводити истраживања различитих аспеката инклузивног образовања као и других аспеката који су важни за социјалну и образовну укљученост деце у систем образовања, ради добијања квалитетних података и информација од значаја за доношење на доказима заснованих одлука у даљим реформама инклузивног образовања и унапређивања социјалне инклузије за свако дете.

Посебну пажњу у наредном периоду треба посветити праћењу обухвата деце из осетљивих група свим системима образовања и треба обавити додатне анализе које ће омогућити да се сагледају разлози за смањење обухвата деце.

Механизми и мере подршке за децу и породице

Потребно је уводити нове мере подршке и континуирано унапређивати постојеће мере подршке (закон који уређује ученички и студентски стандард, правилник који уређује утврђивање приоритета за упис у предшколску установу, Правилник о упису ученика у средњу школу), као и препознавати нове циљне групе и афирмативне мере за упис ученика у средњу школу.

Поред праћења ефеката мера на унапређење образовног статуса деце из осетљивих група, у наредном периоду се мора радити на унапређењу система финансирања, интензивнијој подршци јединицама локалне самоуправе, унапређењу рада и трансформацији улога школа за образовање ученика са сметњама у развоју и инвалидитетом и успостављању боље синергије са редовним школама.

Кроз законе у области образовања и одговарајуће подзаконске прописе морају се адекватније прописати те прецизније и потпуније дефинисати и уредити хоризонтална и вертикална транзиција деце и ученика. Осим подршке транзицији деце из основног у средње образовање, неопходно је унапредити сарадњу предшколских установа и основних школа како би се успоставио бољи систем транзиције деце између ова два система.

Измене и допуне Правилника о додатној образовној, здравственој и социјалној подршци детету, ученику и одраслом којима би се обезбедило да се рестриктивније мере, као што је одлагање уписа у основну школу и упис у школу за ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом, не примењују пре него што се искористе друге потенцијално адекватне мере додатне подршке прописане Правилником.

Потребно је унапредити планирање и реализацију мера подршке на локалном нивоу, на основу мапирања потреба и кроз подршку за израду локалних акционих планова за унапређење инклузивног образовања како би се обезбедио партиципативни процес планирања мера и механизма и уважиле специфичности, потребе, ресурси и изазови различитих локалних заједница.

Потребно је унапредити примену инструмената и механизма за утврђивање ризика од напуштања школе на нивоу образовних институција, а у сарадњи са различитим институцијама на локалном нивоу треба направити и реализовати континуиране системе подршке за децу и породице.

Неопходне су и измене правилника који уређује организацију, нормативе и стандарде рада центра за социјални рад како би се прописало да ризик од раног напуштања школовања и осипања из образовања буде основ за додељивање водитеља случаја.

У наредном периоду фокус у пружању подршке мора се померити са детета ка породици и морају се успоставити интегрисани механизми подршке за целу породицу кроз сарадњу различитих институција и различитих система.

На националном нивоу је важно осигурати да релевантна тела и органи (попут Савета за права детета, Министарства за бригу о породици и демографију, Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Министарства здравља, Министарства за људска и мањинска права и друштвени дијалог, итд.) посвете већу пажњу даљем развоју инклузивног образовања и иницирању механизма и мера подршке за децу и породице у складу са својим мандатима.

Неопходно је даље радити на унапређењу нормативних решења и унапређењу финансирања мера подршке за децу и породице на локалном и националном нивоу (пре свега на унапређењу мера које се односе на превоз деце, обезбеђивање исхране, прилагођених уџбеника и наставних средстава), као и на унапређењу праћења реализације мера које препоручује интерресорна комисија.

Потребне су промене у правном оквиру које се односе на приступачност (на пример, увођење обавезе да јавне установе у разумном року учине своје објекте приступачним у складу са важећим стандардима приступачности), као и детаљније правно уређење остваривања права на разумно прилагођавање уз бесплатну и доступну асистивну технологију (у оквиру система образовања, социјалне заштите и здравствене заштите) за дете и ученика коме је таква врста подршке потребна и на основу процена заснованих на социјалном моделу сметњи у развоју и инвалидитета.

Унапређивање квалитета инклузивног образовања

У наредном периоду је важно да се континуирано и системски ради на неговању културе самовредновања, као и на повезивању процеса самовредновања, спољашњег вредновања и развојног планирања установе.

Треба креирати дескрипторе за инклузивно образовање који ће пратити стандарде квалитета рада установа и приручник за спољне евалуаторе како би се обезбедио додатни алат за објективну процену показатеља важних за процену квалитета инклузивног образовања.

Да би се побољшала постигнућа ученика и постигла већа праведност у систему образовања, морају се анализирати проблеми и недостаци са којима се суочавају школе у слабије развијеним општинама и предузети неопходни кораци за унапређење услова рада и учења.

Ради постизања веће праведности у образовању и ублажавања социјалних разлика морају се даље унапређивати мере подршке за ученике који се школују по индивидуалном образовном плану, као и за ученике који долазе из социо-економски угрожених породица и децу из ромске популације.

Неопходна је даља изградња капацитета образовних установа за унапређење рада са децом из осетљивих група, а пре свега додатна подршка за школе које остварују ниске резултате у процесу спољашњег вредновања.

Унапређивање релевантности инклузивног образовања

Да би се унапредиле мере за повећање релевантности инклузивног образовања, у наредном периоду је важно нарочиту пажњу усмерити на даљи развој везе између система образовања и тржишта рада. Такође је важан даљи развој дуалног образовања, развијање прецизних смерница за школовање деце из осетљивих група уз уважавање специфичности и потреба ученика из различитих циљних група, унапређење капацитета запослених у систему образовања и послодаваца те успостављање и праћење мера подршке за децу и њихове породице.

У наредном периоду нарочито треба обратити пажњу на унапређење концепта завршног испита и матуре у средњем образовању у контексту инклузивног образовања.

Спречавање дискриминације

Треба обавити додатна истраживања у образовним институцијама о појавама дискриминације код запослених, као и међу ученицима и родитељима.

Потребно је редовно пратити реаговање образовних институција у случајевима дискриминаторног понашања и поштовање закона и других прописа.

Важно је даље усклађивање законске и подзаконске иницијативе са европским и међународним стандардима и усклађивање националног антидискриминационог законодавства, пре свега Закона о спречавању особа са инвалидитетом са кровним Законом о забрани дискриминације.

Треба прописати додатне родно осетљиве мере превенције и заштите од дискриминације девојчица из осетљивих група и ускладити прописе у области образовања са Законом о родној равноправности. Мере подршке инклузивном образовању, кроз систем образовања, здравствене и социјалне заштите, треба даље развијати тако да одговоре на специфичне потребе девојчица из осетљивих група (попут девојчица са сметњама у развоју, девојчица ромске националне припадности, девојчица у ризику од сексуалне експлоатације и дечјих и раних бракова, те девојчица у ризику од прераног напуштања образовања).

У наредном периоду је важно наставити са програмима изградње капацитета запослених у систему образовања, као и са програмима који унапређују поштовање различитости на нивоу образовних институција.

Потребна је детаљна анализа садржаја наставних планова и програма како би се уклонили стереотипи и дискриминаторни садржаји.

Потребно је препознати и у закон увести концепт разумног прилагођавања као основа за дискриминацију.

Унапређивање законодавног и стратешког оквира

Даље унапређење правних норми које обезбеђују право детета на квалитетно инклузивно образовање и операционализацију принципа најбољег интереса детета, у образовним, као и у законима који уређују социјалну и здравствену заштиту и одговарајућим подзаконским прописима који би ближе уредили поступак утврђивања најбољих интереса детета у овим областима, те критеријуме, мерила и индикаторе процене. При операционализацији овог принципа треба, са једне стране, обезбедити довољну прецизност, а са друге потребну флексибилност.

Праћење примене закона и даље усаглашавање закона и других прописа са међународним уговорима које је потврдила Република Србија, међународним стандардима и искуствима и наученим лекцијама из праксе, је потребно како би се обезбедили услови за даље унапређење инклузивног образовања.

Потребно је даље усаглашавање закона из области образовања и других сектора, пре свега социјалне заштите, здравства, забране дискриминације, права деце, у складу са препорукама међународних тела, организација и институција (укључујући даље усклађивање терминологије у прописима из области образовања, социјалне и здравствене заштите којима се уређује право на додатну подршку за децу из осетљивих група).

Уређење улоге, услова и начина рада школа за образовање ученика са сметњама у развоју и инвалидитетом, као и развојних група предшколских установа и одељења за образовање ученика са сметњама у развоју и инвалидитетом при редовним школама, у складу са принципима и правцима развоја инклузивног образовања.

Уређење хоризонталне и вертикалне транзиције детета и ученика на свим нивоима образовања, и обезбеђивање руковођења најбољим интересима детета при доношењу одлука о одлагању уписа деце у основну школу, односно одлуке о упису у одређену врсту школе или о наставку школовања.

Проширивање пописа послова јединица локалне самоуправе и обавеза финансирања додатне подршке за дете/ученика/одраслог како би се обезбедило јасније сагледавање обавеза локалних самоуправа у обезбеђивању услова за унапређивање образовне и социјалне инклузије.

Унапређење процеса планирања и праћења акционих планова у свим областима како би се унапредили реализација и праћење остваривања стратешких циљева. Од кључне важности је да се акциони планови који прате стратешке документе редовно доносе те да мере и циљани резултати буду квантификовани како би било могуће да се прати њихова реализација и све промене стања.

Даље развијање и спецификавање конкретних планова акција за инклузивно образовање у складу са међународним стандардима и идентификованим изазовима из претходног периода. У складу са Стратегијом развоја образовања и васпитања у Републици Србији до 2030. године, акциони план мора детаљније развити мере усмерене ка трансформацији улоге школа за образовање ученика са сметњама у развоју у ресурс подршке деци и ученицима са сметњама у развоју и деци из других осетљивих група у инклузивном образовању, мере усмерене ка развоју и усвајању методологије за праћење и мерење осипања и раног напуштања образовања за различите нивое образовања, и мере спречавања осипања, посебно водећи рачуна о родном аспекту осипања и раног напуштања школовања.

Нови акциони план би требало да садржи мере унапређења праћења инклузивног образовања, кроз развој постојећих механизма прикупљања података, развој механизма праћења на националном и локалном нивоу и израду годишњих/периодичних националних извештаја о инклузивном образовању, као реализације опредељења Стратегије развоја образовања и васпитања у Републици Србији до 2030. године да се одлуке доносе на основу доказа.

Јачање међусекторске сарадње и људских капацитета на свим нивоима предуниверзитетског образовања, али и унутар различитих сектора на националном и локалном нивоу, како би се омогућила ефикасна реализације предвиђених мера.

Унапређена међусекторска сарадња и координација су, осим у спровођењу мера, неопходне и приликом израде нових стратешких докумената (Стратегија развоја социјалне заштите, Стратегија деинституционализације и сл.) како би се ускладила терминологија и омогућило планирање кохерентног сета мера за децу из осетљивих група у циљу подршке социјалној укључености и образовању осетљивих група.

Успостављање редовног дијалога између различитих сектора, институција система, међународних и домаћих невладиних организација и донатора.

Изградња капацитета за инклузивно образовање

У наредном периоду је важно наставити са јачањем капацитета институција за спровођење и праћење инклузивног образовања и унапредити ефикасност, квалитет и редовност рада савета, одбора и радних тела, пре свега Заједничког тела, како би се постигла пуна координација између различитих сектора и одрживост различитих механизма и процеса.

Треба наставити са јачањем капацитета у образовним институцијама и школским управама, као и са даљим унапређењем мреже ментора и саветника спољних сарадника који имају значајну улогу у пружању директне подршке образовним институцијама и запосленима у раду са децом и породицама из осетљивих група.

У наредном периоду је важно синхронизовати и успоставити бољу координацију рада просветних саветника и саветника спољних сарадника кроз израду заједничких програма обуке и друге активности за изградњу капацитета.

У наредном периоду треба унапредити капацитете јединица локалне самоуправе да у складу са законима планирају системе подршке за децу из осетљивих група: обуке и друге активности за јачање капацитета локалних самоуправа, подршка јединицама локалне самоуправе у доношењу интерних аката који су од значаја за планирање и спровођење социјалне и образовне инклузије.

Морају се унапредити капацитети запослених у јединицама локалне самоуправе и институцијама на локалном нивоу како би могли да се баве питањима права детета те образовне и социјалне инклузије и како би могао да се успостави систем одрживе сарадње и координације између различитих сектора на локалном нивоу, пре свега између запослених у социјалној заштити, јединици локалне самоуправе и образовним институцијама.

Важно је да се на нивоу управе јединице локалне самоуправе једна особа специјализује за инклузивно образовање и да се систематизује радно место за послове образовања и образовне и социјалне инклузије како би се обезбедила сарадња између сектора и у перспективи креирали интегративни механизми за свеобухватну подршку деци и породицама на локалном нивоу.

Неопходна је подршка јединицама локалне самоуправе у изради стратешких докумената уз учешће деце и младих у њиховом креирању кроз директан рад са представницима јединице локалне самоуправе, те кроз креирање кратких брошура / инструктивних материјала за израду стратешких докумената којима се унапређује инклузивно образовање у складу са законима и другим прописима и националним стратешким циљевима.

Важно је даље радити на промоцији инклузивног образовања на локалном нивоу, на транспарентности и унапређењу процеса планирања и извршења буџета за остваривање додатне подршке за децу/ученике у складу са препорукама интерресорних комисија.

Важно је успоставити и подржати редовне системе подршке и хоризонталног учења између локалних самоуправа кроз размену искустава и примера добре праксе.

На нивоу образовних институција је важно обавити анализу оптерећења запослених како би се избегло да исти наставници и стручни сарадници буду преоптерећени и укључени у рад различитих тимова и како би се омогућила што равномернија дистрибуција оптерећености запослених на нивоу једне образовне институције. Потребно је размотрити могућности за повећање броја стручних сарадника и обезбеђивање већег броја педагошких асистената.

Неопходна је даља подршка и боља сарадња школа са националним асоцијацијама и мрежама које могу бити значајан ресурс подршке запосленима у систему образовања и васпитања.

Имајући у виду да реализација инклузивног образовања зависи од степена развијености општина, у наредном периоду је важно даље радити на дефинисању критеријума којима се утврђују потребе за људским ресурсима на нивоу образовних институција, а који ће узимати у обзир не само број одељења и ученика већ и специфичне услове у школи и заједници у којој се одвија образовно-васпитни рад.

Неопходно је дефинисати дугорочну визију прогресивног спровођења инклузивног образовања, смернице за трансформацију улога школа за образовање ученика са сметњама у развоју и даље унапређење сарадње између редовних школа и школа за образовање ученика са сметњама у развоју како би се постојећи ресурси ефикасније користили и како би се унапредио квалитет подршке за ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом.

У наредном периоду се мора интензивније радити на унапређивању иницијалног образовања наставника за стицање компетенција које су им потребне за примену инклузивног образовања.

У наредном периоду треба креирати механизме процене ефекта обука и других облика стручног усавршавања у области инклузивног образовања на промену пракси и обавити анализу најефикаснијих и најделотворнијих облика стручног усавршавања.

Поред обука, конференција и стручних скупова, посебно је важно да се успоставе менторске мреже за подршку, да се размењују искуства између различитих образовних установа, да се успоставе механизми размене и хоризонталног учења у различитим облицима стручног усавршавања и да се израде интерактивне платформе и портали за учење и унапређење колаборативног учења унутар образовних институција.

И надаље треба промовисати дугорочни утицај инклузивног образовања и васпитања, родне равноправности и антидискриминације, као и улога школе, која је значајан носилац промена на нивоу локалних заједница.

Заједничка обука запослених у систему образовања са представницима других институција и организација на локалном нивоу (пре свега са запосленима у систему социјалне заштите и здравства, локалних савета родитеља, канцеларија за младе) могу значајно да унапреде заједничко разумевање инклузивног образовања и успостављање међусекторске сарадње и заједничког и синергијског деловања.

Праћење и финансирање инклузивног образовања

У наредном периоду се, у сарадњи са осталим државним секторима и ресорима, треба успоставити функционалан начин вођења евиденције о особама из осетљивих група у складу са законом (посебно евиденције о особама са сметњама у развоју и инвалидитетом и особама ромске националности).

За унапређење система праћења у наредном периоду кључни значај има даља изградња капацитета јединице за анализу података у Министарству просвете, као и образовних институција, како би се осигурао квалитет података који се уносе у базу ЈИСП те усклађивање података Републичког завода за статистику и Министарства просвете. Потребно је информисати образовне установе о начину уноса података (ЈИСП), вођења евиденције о квалитету инклузивне праксе, културе и политике и континуирано унапређивати дигиталне компетенције запослених у систему образовања.

Паралелно са израдом базе ЈИСП важно је радити на унапређењу праксе јавне доступности података (отворени подаци) како би се омогућило коришћење података у научно-истраживачке сврхе те за процес независног извештавања организација цивилног друштва у области инклузивног образовања.

Важно је дефинисати улоге и одговорности у праћењу индикатора инклузивности образовног система на националном и локалном нивоу и унапредити механизме за систематско прикупљање података о препорученим и оствареним мерама подршке за дете на локалном нивоу, као предуслова за унапређење система планирања на локалном нивоу. Иако су обавезе извештавања о препорученим и оствареним мерама законски дефинисане, треба и даље радити на развијању система, дефинисању канала извештавања и успостављању бољег финансијског праћења и извештавања о мерама подршке на локалном нивоу.

Потребно је радити на развијању електронског модела за формирање Збирки података о раду интерресорних комисија које воде јединице локалне самоуправе.

У наредном периоду мора се радити на отклањању диспаритета између локалних самоуправа различитог степена развијености. Са једне стране, важно је пружити додатну подршку неразвијеним и девастираним јединицама локалне самоуправе кроз наменске трансфере за унапређивање инклузивног образовања, а са друге стране треба пружити додатну подршку овим општинама у изградњи капацитета за планирање, спровођење и праћење инклузивног образовања.

Да би се јасније сагледало стање и унапредио систем финансирања инклузивног образовања на националном и локалном нивоу, потребно је да се обави анализа и процена коштања инклузивног образовања.

На централном нивоу треба обавити анализу делотворности и ефикасности образовања и васпитања у школама и одељењима за образовање ученика са сметњама у развоју и развојним групама предшколских установа, као и односа ефикасности, делотворности и ефикасности и улагања која су неопходна уколико деца похађају установе за образовање ученика са сметњама у развоју у односу на похађање образовно-васпитног процеса у редовном систему.

Такође је важно обавити анализу делотворности и ефикасности услуга подршке за децу из осетљивих група које се пружају са централног и локалног нивоа, укључујући и анализу односа улагања и користи (cost-benefit).

У наредном периоду би било важно да се развије модел програмског међусекторског финансирања на националном и локалном нивоу.

Неопходна је реализација наменских трансфера установама образовања и васпитања и јединицама локалне самоуправе, али и успостављање система праћења квалитета и ефикасности трошења наменских средстава за потребе инклузивног образовања.

